

YENİ SÖZCÜK KAVRAMI KARŞILIYOR MU?

İng. Ok. Seçil BÜKER

Türkçe ve dil devrimi üzerine tartışmalar sürerken yeni sözcük kavramı karşılıyor savı da ileri sürülüyor. Üstelik kimi yazarlar dilbilim dışı ilkeler öne sürerek sözcüğün kavramı karşılamadığını kanıtlamaya çalışıyorlar. Dil bir uzmanlık ve bilim konusudur. Biz dilbilim verilerine dayanarak yeni sözcüğün kavramı karşılayabileceğini göstermeye çalışacağız.

Yirminci yüzyılın başlarında dilbilime yeni görüşler, ilkeler getiren Saussure'e göre sözcük bir kâğıdın iki yüzü gibi birbirinden ayrılamayan iki öğeden oluşmuştur. Bu öğelerden biri kavram ya da belirtilen, öbürü zihnimizdeki sözcüğe özgü ses imgesidir. Ses düşünceden ayrılamaz. Kavrama **gösterilen**, işitme imgesine **gösteren**, kavramla ses imgesinin bileşimine **gösterge** diyoruz. Dil göstergesi bir nesneyle adı birleştirmes, kavramla ses imgesini birleştirir. Öğeler birbirine sıkı sıkıya bağlıdır. Saussure bu konuda karşı sayfadaki çizelgeyi veriyor (1916:60).

«Kitap» dendiğinde zihnimize canlanan tasarım sözcüğün kavram yönüdür. Bunun yanı sıra zihnimize sözcüğe özgü bir ses imgesi vardır. /k-i-t-a-p/ seslerinden oluşan bu birleşim zihnimize kitap tasarımını canlandırıyor.

«Dil göstergesi nedensizdir,» diyor Saussure (1916:61). Örneğin kitap kavramının, bu kavramın göstereni olan /k-i-t-a-p/ ses dizisiyle hiçbir bağı yoktur. Bu gerçeği yadsırsak, aynı kavram için İngilizlerin /buk/, Fransızların /livr/, Almanların /buh/ kullanmasını doğal karşılamamız gerekir. «Eğer bir kavram veya işaretlenen ile, bunun ses dizisi veya işaretleyeni arasında kesin ve belirli bir bağ olsaydı o zaman belli nesnelere ve kavramlar her dilde aynı ses dizileri ile yansıtılmış olurdu» (Başkan, 1967:64). Bir kavramla ses dizisini birleştirmemizi engelleyen bir kural yoktur. Dil göstergesi kavramla ses imgesini birleştirir; nesneyle adı birleştirseydi dilde hiçbir sözcüğün değişmemesi gerekirdi.

İyi kavramı Türkçenin ilk dönemlerinde /e-d-g-ü/ ses dizisiyle gösterilirken, giderek /e-y-g-ü/, /e-y-ü/, /e-y-i/ biçimlerini almış ve bugünkü /i-y-i/ ses dizisine dönüşmüştür (Başkan, 1967: 64).

Yalnız göstergelerin değişime uğraması kimi zaman yavaş, kimi zaman hızlı olmaktadır: «Uzun süre belli belirsiz değişimler gösteren bir dil birkaç yıl içinde büyük dönüşümler geçirebilir» (Saussure, 1916:93). Dil devrimi Türkçenin bu büyük dönüşüm dönemini başlatmıştır. Kimilerini ürküten bu hızdır.

Dili toplumsal yaşamdan soyutlayamayız. Zamanla her şey değişir, değişen toplumla birlikte dil de değişir. Hiçbir şey durağan değildir. Göstergenin nedensizliği toplumun dil dizgesi yaratabileceğini gösterir. Değeri yaratan toplumdur. «Kitap», «book», «livre», «Buch» sözcükleri kitap kavramını çağrıştırıyorsa bunu gerçekleştiren toplumsal kullanım ve genel onaydır. Kitap kavramı için seçilen sesler nedensizdir. Yalnız değeri değiştirme bireyin yapabileceği bir şey değil. Birey önerir, toplum benimserse yeni ses dizisiyle kavram birleşir.

Dilde değişimler önce söz düzeyinde gerçekleşir. **Söz kişisel, dil toplumsaldır.** Toplumun onayını alan yeni sözcük için kavramı

karşılamıyor demek anlamsız ve dayanaksız. Yeni sözcüklerin tümü birden toplumun onayını kazanamaz. Bu durumda kimileri bireysel kalır. «Alternatif» için önerilen «almaşık» tutmadı da «seçenek» çok kısa bir sürede dilin çevrimine girdi. Yalnız kişilerin özel ilgi alanlarına özgü terimler için toplumun değil, ilgili uzmanların onayı gerekli. Uzmanlık alanlarındaki terimleri konuya yabancı bir kişinin anlamaması doğal.

Gösteren seçiminin nedensiz olmadığını kanıtlamak için yansımaları örnek gösterenler çoktur. Dilde yansımaların sayısı çok azdır, bir bakıma da yansımalar öykünmedir. «Tik tak», «hav hav», «şırıl şırıl» gibi. Yansıma sözcükler bile dilden dile değişebiliyor: «Hav hav»ın Fransızcası «ouaoua», Almancası «wauwau». Kaldı ki yansımalar özelliklerini yitirerek nedensiz dil göstergesi olabilmekler. Eski halk Latincesindeki yansıma sözcük «pipio» (güvencin) giderek bu özelliğini yitirmiş ve Fransızca «pigeon» sözcüğüne dönüşmüştür. Bu olay bile kavramla ses dizisi arasındaki bağın rastlantı olduğunu kanıtlamaya yeter (Saussure, 1916: 63).

Dilin bir dizge olduğunu söyleyen Saussure dili satranç oyunuyla karşılaştırıyor: Her ikisinde var olan değerler dizgesi değişebilir. Her iki dizgenin özelliği anlık olmaları. Satrançta oyuncunun taşı her oynatışı yeni bir durumu ortaya çıkarır, ama dizge değişmez. Dilde de değişimler öğelerdedir. Yalnız her ikisinde de değişimler dizgeye yansır. Yansıma sonunda ortaya çıkacak sonuçları kestirmek olanaksızdır. Bir başka benzerlik de şu: Satrançta önceden anlaşma vardır. Her iki oyuncu da oyunun kurallarını bilir ve benimser. Satrançta bir taş eksikse oyuncular herhangi bir nesneyi o taşın yerine koyabilir ve nesnenin o taşla eşdeğer olduğu konusunda anlaşabilirler. Dilde de değişen öğe için uzlaşım gereklidir. Yabancı sözcük yerine önerilen Türkçe sözcüğü toplum benimsemişse, Türkçe sözcüğe karşı çıkmak anlamsızdır.

Gözden ırak tutmamamız gereken bir konu da sözcüğün içeriğinin başka sözcükler yardımıyla belirlenmesi. Dil bir dizge ve onun tüm birimleri birbirine bağımlı. Tek başına bir değer taşısa da sözcük dizgenin bir parçası. Sözcüğün anlamını çevresindeki sözcükler belirliyor. Yeni sözcük ya da terim bir bağlam içinde düşünülürse yadigarlanmayacaktır.

Sonuç olarak, sözcüğün ses imgesiyle anlamı arasında bağıntı kurmanın dilbilim açısından bir değeri yoktur. Dil göstergesinin

nedensellik özelliğini bilmeme, kişileri yeni sözcüklere karşı durmaya zorluyor. Yeni sözcükler kendilerine yüklenen anlamı taşıyabilirler, yeter ki uzlaşım olsun.*

Kaynakça

- Başkan, Ö. (1967) **Lengülistik Metodu**. İstanbul: Çağlayan Kitabevi.
- Kepenek, Y. (1979) «Anamal Kavramı Üzerine.» **İktisatta Kapsam ve Yöntem: Seçme Yazılar**, haz. F. Görün. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi (O.D.T.Ü. İdari İlimler Fakültesi yayın no. 33), 21-43.
- Saussure, F. de (1916) **Genel Dilbilim Dersleri**, çev. B. Vardar. 2 c. Ankara: Türk Dil Kurumu, 1976-1978 (yayın no. 427). Alıntılar 1. ciltten.

(*) Nitekim Dr. Yakup Kepenek «sermaye» yerine «anamal» terimini yeğlemesinin nedenini şöyle açıklıyor: «Anamal sözcüğü, Farsça 'sermaye' yerine kullanılmıştır. Sözcüğün, sermaye kavramını tümü ile içerdığı görüşü benimsenmiştir. Açıktır ki her yeni sözcükte olduğu gibi 'anamal'ın da yükleneceği anlam zaman içinde gelişecek ve genişleyecektir» (1979:21).